

KURAC, PIČKA, GOVNO, SISA

(Vojislav V. Jovanović: *Neljudske priče*, Gradac, Čačak, 2011)

Odsustvo interesovanja za pesnički i prozni opus Vojislava Jovanovića može se smatrati za jedan od najvećih grehova srpske posleratne kritike. Razlozi za to mogu biti različiti: Jovanovićev opus nastajao je stihijski, u diskontinuitetu, kao što, uostalom, i nastaju svi veliki opusi, i u tom smislu on se opire savremenoj, i u teoriji i u praksi podrazumevanoj predstavi o piscu-proizvođaču, odnosno, čitaocu-konzumentu. Ovaj autor je do svoje šezdesete godine objavio po dve-tri knjige u dva maha, sa pauzom od preko deset godina između, da bi potom, od kraja devedesetih nastupio silovito i do danas objavljivao po knjigu, nekad i dve godišnje. Slučaj bi se mogao objasniti starinskim principom po kojem se prvo mora živeti da bi se moglo/moralo pisati, ili još starijim načelom služenja *inspiraciji*, pojmu, inače, odavno proskribovanom u tumačenju književnosti. Sa druge strane, Jovanovićeve knjige izlazile su u dvema možda i najelitnijim edicijama savremene srpske književnosti, „Lađi“ čačanskog *Gradca* i biblioteci časopisa *Poezija*. Krug pesnika i pisaca koji gravitiraju ka ovim edicijama jeste, na izvestan način, zaverenički u odnosu na kontekst savremene književnosti, utoliko što istrajava u veri da je pesništvo božanska umetnost, uprkos svim prognozama i trendovima. To je ona nit koja spaja niz autora i autorki, inače sasvim različitih generacija i poetičkih opredeljenja. O svemu tome postoje brojna svedočanstva na stranicama Jovanovićevih knjiga, o uzvišenosti pesništva i bavljenja njime, i taj autopoeitički princip jeste vrlo važan za razumevanje Jovanovićeve književne energije, ali je ne manje važna i nepatvorenost ovoga stava, „prirodnost“ sa kojom se izriče. Jovanović time stoji nasuprot većine svojih književnih savremenika, budući da u visokoj kulturi, nakon postmodernističke lustracije, ovakav način razumevanja književnosti i umetnosti deluje kao je-dan od smrtnih grehova, kao preživeli modernistički kič, nedozvoljena i opasna patetika. Pa ipak, Jovanovićevo pesništvo upravo insistiranjem na mukotrpoj strani svoga posla, na onoj Vukovoj, da bi mu slabo ko verovao kada bi mu rekao kako je pripovijetke teško pisati, čitavu stvar vraća na početak: da, postoje strukture, slojevi književnog teksta, postoje konteksti u kojima ono nastaje, odnosi u koje stupa, pripovedne i razne druge instance, ali, pre svega toga, treba doći do dela.

Jovanović ovim jeste i teži i lakši za tumačenje. Prvo, ili drugo, iz razloga što nije uklopiv u dominantne književne matrice, što nije ni na koji način „angažovan“, a drugo, tj. prvo, zato što onda između čitaoca i teksta nema znanja koja mogu biti prepreka/pomoć u njihovom susretu, nema prečica koje se mogu koristiti, iako se često ispostave kao duži, pa i slepi putevi, nema klanova, udruženja, nema nagrada, nema Akademije.

Neljudske priče su peta pripovedačka knjiga, dvadeseta u celokupnom opusu, koju Jovanović objavljuje u poslednjih pet godina, a nakon gotovo dvodecenijske pauze u pisanju

proze. Ta pauza, međutim, darovala je srpskoj književnosti jednu od nesumnjivo najboljih priča napisanih na našem jeziku „Venezia, Riva del Schiavoni“, ali, o njoj možda nekom drugom prilikom. Proza objavljena u drugoj polovini prošle decenije donela je novog i drugačijeg Jovanovića, diskretno distanciranog od poovsko-kafkijanskog modela fantastike, karakterističnog za prozu iz osamdesetih godina, a bližeg životu, presnijeg, uronjenijeg u svakodnevna „proklizavanja subjekta“.

Jovanovićev novi pripovedni ciklus umrežen je u jedinstveno literarno tkivo, podržano poezijom, razume se, sa likovima, kakav je Veliki Mao, ili hronotopima, poput staničnog bifea, koji grade kanale i hodnike među tekstovima. Takođe, Jovanovićev pripovedač je onaj narativni činilac koji nedvosmisleno ukazuje na celovitost literarnog korpusa, a on bi se mogao odrediti kao iskusni i mudri, sofisticirani intelektualac-hedonista, koji se ne libi da kaže „kurac“, ili „pička“, onda kad treba reći „kurac“, odnosno „pička“. Ovakav tip pripovedača je zapravo jedinstven u srpskoj književnosti, u ponekom detalju sličan Basarinom, ali za razliku od ovog, koji pod teretom životnog i istorijskog besmisla, zapada u melanholično-mistična stanja, Jovanovićev pripovedač se drsko isprsi i pred istorijom i pred životom, a i opsuje ih, kad popizdi. Uopšte, mudrost kojoj uči ovaj pripovedač, iskazana je uvek sa dozom nervoze i čudesne pričalačke zahuktalosti, gde se od priče i od života zahvata i levo i desno, gore i dole, čime se vrlo sugestivno, prustovski, nameće utisak da ukoliko se taj detalj ili uvid ne zabeleže – ostaće zauvek zaboravljeni, mrtvi. Zavodljivost ovakvog narativnog meandriranja dovodi do trajne fabulativne otvorenosti, i time do trajne krize fabule. Naime, svaka od priča prividno ima radnju, koju je naizgled jednostavno prepričati. Međutim, ukoliko bi se to pokušalo, od priče ne bi ostalo ništa. Jovanovićev pripovedač ovaj efekat postiže stalnim i nepredvidljivim skretanjem sa glavnog pripovednog toka, ponekad i njegovim potpunim napuštanjem, i to komentarima emocionalno-psiholoških stanja, socijalno-političkim uvidima, esejiziranjem na razne male i manje, a u stvari najveće, tu iskrsele teme i povode. Iznenadnost i oštrina ovih narativnih krivina nameće utisak o njihovoj istinitosti, utemeljenosti u iskustvu, neopozivosti, kao u uvodnoj i najobimnijoj priči „Čovek koji je pešice išao preko Alpa“: „Dok sam se peo uzbrdo, mašina je na svakom pređenom metru gubila po komadić svog ne na cuclu hranjenog benzinskog života, i ja sam se, ne znam ni sam koliko puta, pokajao što nisam kršinu u Brigu utovario u voz, prošao kroz tunel Simplon, istovario je na stanici selendre prelepog imena Izela dela Traskuera, i jednostavno je spustio niz serpentine u Gravelona Toče. Tešio sam se uštedom koja je bila izgledna, jer cena tog podvoza nije bila baš naivna, ona bi otkinula dobar deo od sume kojoj sam se nadao. Ali, ono što uštediš karajući jeftinu kurvu, posle daš doktoru koji te leči. Sad šta je tu je, tešio sam sebe, ni Bog baš nije od samog početka imao savršen plan šta treba da radi.“ Potom se na putu pojavljuje pešak, a ubrzo zatim i jedna krava se izdvaja iz stada da bi „odjednom počela da sere, onako obilno, kako to krave inače rade, izbacujući iz sebe lopte od govana koje su se, tresnuvši o zemlju, pretvarale u pogače od govana, tople i, pretpostavljam, poučen iskustvom, ne baš miomirisne“. U ovom deliću rečenice, može se videti štošta od Jovanovićevog pripovedačkog majstorstva. Pripovedač, čovek sa solidnim životnim iskustvom, lepo i temeljno priča o kravi koja sere, da bi se odjednom, u karnevalskom preokretu niskog u uzvišeno, ispostavilo da ta kravlja govna podsećaju na pogače. Dakle, na jednom nivou, podseća se na „iskonsku“, prekinutu vezu između

kravljih govana, koja su u ne tako davna vremena služila kao đubrivo, odnosno hranila zemlju, i hleba, ali, na drugom nivou, u podtekstu, još dubljem, ispod ove slike probija se sintagma/psovka „jedenje govana“, koja je, opet, data dvosmisleno, odnosno, bukvalno i preneseno.

Međutim, nadalje, pripovedač zapada u nervoznu analizu putnika kojeg sreće, njegovog socijalno-psihološkog stanja, i kravlje egzistencije, tj. njenog „socijalno-psihološkog“ statusa. Sve to, na kraju, završava u buci i besu, „jer čoveku, muškarcu, dođe da se uhvati za kurac, ili za pičku, ako je čovek žena, i da urla od nemoći. To je osnovna mera postojanja, i opravdanosti tog postojanja.“ Ta mera važi za sve i svakoga, pa i za Boga. „Ali, i Bog je postao ambiciozan, i On smatra da ne mora baš sve biti u skladu sa važećim vrednostima, i On želi da bude slavan, zato je pomerio naniže granicu moralnih načela, najzad je i On nešto naučio od ljudi. Najzad je i Njemu došlo iz dupeta u glavu. Ako je On postao ravnodušan, što ja da se kurčim?“ Ova urnebesna antireligiozna religioznost jeste zapravo najviša egzistencijalno-metafizička tačka Jovanovićevo pesništva i u velikoj meri se poklapa sa onim što izriče Sokrat u prethodnoj Jovanovićevoj knjizi, platonovskom dijalogu o duši *Sokrat, krčmar i krčmarev sin*: „Ja ne verujem da na svetu postoji još neka duhovnost, osim ljudske. Bog živi od našeg straha, i neznanja, a naše je da sumnjamo, i u našoj sumnji pre staje njegova stvarnost.“

I ostale *Neljudske priče* na isti način uvrću stvarnost, odnosno pripovednu perspektivu. Tako se u priči „Pisanje dnevnika“ govori o pošasti memoaristike (i ne samo tog žanra) našeg doba: „Dnevnik je ona vrsta sranja koje ne prestaje, nema kraja, ponovo i ponovo, iznova i iznova, trčiš u nužnik, skidaš pantalone, gaće, i prazniš mozak, da bi opet mogao da pamtiš i zapisuješ. A onda više ne trčiš u nužnik, sereš gde stigneš, najpre u potaji, a onda, jednoga dana, kažeš, Ma boli me kurac, zašto se krijem?!“ Ironični potencijal ove metabole, kao i u gore navedenoj slici sa pogačom od govana, upravo je ojačan trajnom napetošću između dveju stvarnosti koje se tumače, i to tako da pažnja lako sklizne u jednu, nakon čega odmah sledi „opomena“.

U priči „*La vi an roz*“, inače pomerena perspektiva, dodatno je oneobičena pošto je pripovedač ludak, koji objašnjava lekaru zašto živi *La vi an roz*: „Svakako se sećate onog mog pobratima iz *Amarkorda*, koji se sa vrha drveta oglašava krikom, Hoću ženu? Daaaaaa... kaže lekar oprezno. Ludak nastavlja, Meni nije potrebno drvo. Ni toranj. Ni zgradurina. Ja ću stajati na najvećem trgu u gradu, i vikati, Hoću *La vi an roz! La vi an roz!* A onda ću, nastavlja ludak zagrcnuto, menjati boje... žutu, plavu, crvenu... ljubičastu, sivu... teget... dok dođem do crne, a onda ću se... popeti na vrh sebe... i skoćiću, na vas, okupljene posmatračke boja, mamicu vam jebem... i svima ću... dati po delić tog skoka, usrani život, usranu smrt, po neku skakutavu sitnicu, žutu, plavu... crvenu, ljubičastu, sivu... teget, i... crnu, dok ne dođem do... roz!“

Udvajanje ili umnožavanje stvarnosnih perspektiva, koje se dešava u jednom silovitom pripovednom naletu, stihijski, briše granice između tih planova, a Jovanović, narativnom politikom štapa i šargarepe, čim malo dozvoli čitačevoj pažnji da se opusti na jednom od njih, opominje nekim „oštrim detaljem“ na povratak u osnovnu. Reč je neprekidnom podizanju horizonta očekivanja i njegovom izneveravanju. Dobra ilustracija za to je priča „Prirodna posledica“. U njoj se razmatra, grubo rečeno, uticaj topline i hladnoće na ljudsku

dušu, da bi se odjednom prešlo na imaginiranje istorije, koje podrazumeva zamišljanje situacija u kojima slavni ljudi odsecaju sebi uvo, poput Van Goga, ili neki drugi deo tela, a potom se, na kraju, perspektiva opet usmerava na prvobitni odnos, da bi se zaključilo da su mrzavost ili vrelnost, odnosno „ledena površnost čovekoljublja“ ili ono što je „isparilo usled opravdane mržnje“, „u nekorisnosti onoga što glupavo smatramo životom, nije ništa drugo nego zaslužena kazna nezaslužene nagrade.“

U *Neljudskim pričama* Jovanović, koji se inače kloni prostornog, i još više vremenskog situiranja radnje, dozvoljava sebi povremene metapolitičke ili metaistorijske komentare. Jedan od tih, kako poneki kritičar voli da kaže – „prodornih i lucidnih istorijskih uvida“, jeste tužan karneval kojim poslednjih četvrt veka srpske istorije odlazi na smetlišta, ili, narodski rečeno, u pičku materinu. To je antologijska priča „Smrt u gradu beline“, u kojoj se daje jedna mala apokalipsa, u sukobu dana i noći nad belim gradom, i poetizacija celokupnog istorijskog otpada: „Dan ostaje gladan, otvorenog šlica nasrće na noć, u belini grada, i jebe tuđu mater. Unaokolo, masa peva pesme pohvalnice, psaltire, molitve, božićne poslanice, jektanija, nariče, Oče naš koji si na nebesima da... ime tvoje, i slično, a belina grada slavi svetu razaslatu poruku, Srećan Božić!... se rodi! Vaistinu... najveći, najradosniji praznik... srpska nova godina, izgubljeni boj na... petstotina godina pod... nezavisno sudstvo, šeststotina godina od... volim i ja vas, Trojeručica... EU... procena, tender, koridor, gasni sporazum, izdaja, pridruživanje... o Ustavu, sine, da ti pojem, genocid, ministar, folkpevačica, tajkuni... privatizacija, sačekuša... ratni zločinac, heroj... hapšenje, samoproglašena republika... oteto... ovo, poklonjeno... ono, ubistva, samoubistva... pravda... bombardovanje, neizazvane sankcije... kriminal, lustracija, otimačina... prevara oktobarska i slične... haški sud... odojče bačeno na đubrište... beski narod... i tako to i sve tako, bre... mleko, hleba, zejtin... plata, penzija... i odjekuje himna, Puši ga malo!... pod zidinama ovog grada, dok do u beskraj dugačak pruža se kanal otpadnih voda... prepun... zagušen... krv, znoj, suze... I govna.“

I tako...

Idu izbori...